

καὶ καὶ διελεγοντί, οὐτε καὶ αὖτις ἀπαντοῦσι θεριζόμενοι τὰς πράξεως διὰ τὰς γυνάπους, διαφέροντες τῶν ακθεστότων γένους καὶ γῆραν, οὐτε τὴν διάκρισιν περὶ τοῦ ἀληθινοῦ καὶ φαιδροῦ, διακίνει καὶ ἀδικεῖ τὸ εὔχρηστον ἐκ τῆς ὑποκειμενικῆς πεποιθήσεως. Άλλὰ παρὰ τὰ κανόνα ταῦτα ἡγετεῖς καντιθεσις τῆς Σωκράτεω φιλοσοφίας πρὸς τὴν τῶν Σοφιστῶν έστι πολλῷ μείζων τῆς συμφωνίας. Οἱ Σοφισταὶ στεφανώντες ἀπεβίωσαν, ἐφ' αὐτοὺς στηρίζεται τὸ μεγαλεῖον τοῦ Σωκράτους, δὲν διώκουσι προγραμματικὴν καὶ καθηλωτὴν κύρον, ἔγραψαν γνόσιν ὡδὲ τὴν μέθοδον, δι' ἣν τὰς γνώσεις ταῦτα προστέθεται. Γνώσιοι νὸς περάγωσιν εἰς ψυχερικόν των οὐτε μέγα τοῦδε ὡς ἀληθείας εὔελεκτρόντων, άλλὰ δὲν γνωστούσιν νὴ ὑποδέξιων νέον καὶ ζερφλεστέρην πόρος τὴν ἀληθείαν ὄδον. Εἰ καὶ συμφωνοῦσιν ἐπομένως κατὰ τοῦτο τῷ Σωκράτει, οὐτε ξεργίαντες οὐχὶ περὶ τὴν ἔπειταν τῆς φύσεως, άλλὰ περὶ τὴν μέροσαν τοῦ ἀνθρώπου, οἷον; Η μέροφωσις αὕτη ἔγει πάρε' καὶ τοὺς θλούς διέφερεν γεράκην καὶ ἀληθηγούσιν η πορεὺ τῷ Σωκράτει. Οι τελεῖς αποπή τῆς διδασκαλίας οὐτῶν ἔστι τυπική της δεξιότητα. Ήτο γένος, φίλοις καὶ ἔσωτήν μὴ ὑποχρεότης, οπακλείστηκε κατὰ συναπόδειξιν εἰς τὴν δρέσκειαν τοῦ καθ' ἔκποτον ἀνθρώπου. Πηγὴ δὲ τῷ Σωκράτει πάντοινυντίον συντής τελεῖς, ἔστιν η γνώση τῆς ἀληθείας, καὶ τοῦ δὲ μόνον ἔστι καὶ οὐκοῦ τῆς ἐνεργείας ἐπίσταται. Η Σωκράτικὴ κατ' ἀνάγκην ἔμελλε ν' ὀπορευαριθῇ κατὰ τὴν περιπτέρω πορείαν αὐτῆς οὐ μόνον ἀπὸ τῆς τέως ἐπιστήμης, άλλὰ καὶ ἀπὸ πάστις ἐπιστημονικῆς ζωτήσεως καθίλκου. Πέντε δὲ ἐλάφυντες ἀδικηθειστούσιν καριαργίαν, θὰ ἐπέργηστο φυγαρεῖσιν τὰ κάτια τῆς Βάληνος τὴς ἐπιστήμης. Μόνος οὐ Σωκράτης ἔφερεν ἐν ἐκποτῷ τὴν γνωμάτων σπέρμα πρὸς ῥεῖσκον μετακέρυκτον τῆς ἐπιστήμης, μόνος οὐτις ἐγένετο διὰ τῆς φιλοσοφικῆς αἵτου ἀρρυτούσιος οὐχὶ ν' ἀναδειγγῆται ἀναρμόρωτὴς τῆς φιλοσοφίας.

§ 36.

Περὶ τῆς τελευτῆς τοῦ Σωκράτους.

Μετὸς τὰ μέγρι τοῦδε περὶ τῆς Σωκράτεω φιλοσοφίας εἰρημένη.

δυνάμεως νὰ σχηματίσωμεν ὅρθην περὶ τῶν γεγονότων κρίσιν, ἀπέρ
ἐπήνεγκον τὸν θάνατον τοῦ Σωκράτους. 'Αφ' οὖ δὲ οὐκέτης ἐπὶ^{τόπον}
ὅλην γενεὰν ἀνθρώπων εἰργάσθη ἐν Ἀθήναις καὶ οὐδέποτε ἥχθη εἰς
τὸ δικαστήριον, εἰ καὶ ὑπέστη πολλαχῶς ἐπηρεασμοὺς καὶ προσβο-
λὰς ὑπό τε τοῦ Ἀριστοφάνους καὶ τῶν Τριάκοντα (Κριτίου καὶ Χα-
ρικλέους) καὶ ἄλλων, τῷ 399 π. Χ. ἐπεδόθη τῷ δοχοντι βασιλεῖ
γραφὴ ἀπεβείσας, δικῆς κατηγορεῖτο ως μὴ πιστεύων εἰς τοὺς θεοὺς
τῆς πόλεως, ἀλλ' εἰσάγων ἄλλους θεοὺς νέους, καὶ ως διαφθείρων
τοὺς νέους· «ἀδικεῖ Σωκράτης οὓς μὲν ἡ πόλις νομίζει θεοὺς οὐ νομί-
ζων, ἔτερος δὲ καὶνὰ δικιμόνια εἰσγρούμενος» ἀδικεῖ δὲ καὶ τοὺς νέους
πισφείρων· τίμημα θάνατος»⁽¹⁾. Κυριώτατος κατήγορος τοῦ Σω-
κράτους ἦτο δὲ οἱ Μέλιτοι, οὗτε οἱ πολιτικοί, οὗτε οἱ ἀντίπαλοι
τοῦ Ἀνδρούδου, οὗτε οἱ οὐποί οἱ Λαριστοφάνους (Βατρ. 1302) μνημονευό-
μενοις ποιητής, ἀλλ' ἄλλοις τις νεώτεροι, ἵσως δὲ οἱ νεότεροι ποιητοῦ
τούτου, συγκατήγοροι δὲ οἱ δυνατώτατοι ἐν τῇ δημοκρατίᾳ "Α νυτοι
καὶ οἱ ἄλλοις ἀγνωστοις ἡμῖν ῥήτωρ Λύκων. Οἱ τοῦ Σωκράτους φί-
λοι φρίνεται ὅτι κατ' ἀρχὰς δὲν ἐθεώρουν δυνατήν τὴν τοῦ Σωκράτους
καταδίκην, αὐτοὶ δὲν ἠπεκτάχτι περὶ τοῦ κινδύνου, διστις ἐπε-
κρέματο αὐτῷ· ἀλλ' ἀντέβαινε πρὸς τὰ συγαισθήματα· αὐτοῦ τὸ νὸ
φροντίσῃ περὶ ἀπολογίας. Διέτι τὸ μὲν ὑπελάμβανεν ἀδικον καὶ ἀπρε-
πεῖς νὴ ἐνεργήσῃ ἄλλως ἢ διὸ τῆς ἀπλῆς ἀληθείας, τὸ δὲ ἦτο αὐτῷ
ἀδύνατον νὰ ἀφήσῃ τὸν ιδιαίτοντα αὐτῷ τρόπον τοῦ διαλέγεσθαι καὶ
νὴ πρωτάσθῃ τὸν ὅλως ξένον αὐτῷ τύπον τεχνικῆς ῥητορείας, ἐφρόνει
δ' ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς δίκαιης ὥφειλε νὰ καταλίπῃ μετὰ πάσης
πεποιηθεως τῷ θεῷ τοσούτῳ μᾶλλον, δισφορά σταθερώτερον ἦτο πε-
πεισμένος, ὅτι δὲ οἱ θεοὶ τὸ ἀριστον περὶ αὐτοῦ θὰ ποιήσῃ, καὶ δισφο-
ρά θεούτερον ἐπείσθετο ὅτι δὲ οἱ θάνατοι ἵσως κέρδος μᾶλλον ἢ βλάβην θὰ
προσπορίσῃ αὐτῷ, διστις ἀδικος καταδίκη οὐδὲ ἀπεκλλάξῃ αὐτὸν τῶν
τοῦ γήρατος κακῶν καὶ οὐδὲν ὄνειδος εἰς τὸ ἀμφιμον αὐτοῦ ὅνομα
θὰ περιάψῃ. 'Απὸ τοιαύτης γνώμης ἀπέρρευσε καὶ ἡ ἐν τῷ δικα-
στηρίῳ ἀπολογίας αὐτοῦ. Δὲν ἀπολογεῖται ως κατηγορούμενος θέλων
νὰ σώσῃ τὴν ζωὴν αὐτοῦ, ἀλλ' ως ἀδικοφόρος τις τρίτος, διστις δι'

(1) Φαβωρ. παρὰ Διογ. Β', 40. Ξενοφ. Ἀπομν. I, 1. Πρᾶλ. Πλάτ. Απολ. 24 Β.

ἀπλῆς ἐκθέσεως τῆς ὀλυμπίας θέλει νὰ διηρθρώσῃ πεπλονυμένας δάξις, ως φιλόπατρις ἀνήρ, ἐπιθυμῶν νὰ προρυζάνῃ ἡπὶ ὀδικίας καὶ ὑπὲρ τὸ δέον σπουδῆς. Κατεῖ μὲν νὰ διελέγῃ τὴν ἄγνωσην τοῦ αὐτιγόρου καὶ νὰ ἀναφρεσῇ δικαιοτικὸς τὴν αὐτηγορίαν, ἀλλὰ συγχρόνως διεκδηλοῖ δὴ δὲν θὰ ὀλιγωρήσῃ τῆς ἀξιοπρεπείας καὶ τῶν ἀρχῶν αὔτου τυσθετῶν, ἵστε νὰ δεκάτη τοὺς δικαιοτάτους δὲν παρεκκλήσεων καὶ ἰκεσιῶν, ὅτι τὴν ἀπόφρων αὐτῶν δὲν φοβεῖται οὐδὲποτε καὶ οὐδὲν ἀποικῆ, ἵτι δικτελῶν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Θεοῦ ἔχει ἀπόφρων νὰ τηρήσῃ τὴν θέσην ταύτην ἀντὶ παντὸς γαδίνων. Ήτι οὐδεμίας ἀπογορεύεται. Ήλι ἐμποδίσῃ αὐτὸν νὰ μένῃ παντὸς εἰς τὴν ὑψηλὴν αὐτῷ ἀποστολὴν καὶ νὰ πείθεται μᾶλλον τῷ Θεῷ ἢ τῷ 'Αθηναίῳ.

(Ο λόγος οὗτος ἔπειτα προσδικώμενον ὑποτέλεσμα.)

Οἱ πλεῦντοι τῶν δικαιοτάτων εἶχον προφενῆς διέθεσαν νὰ ἀθηράσσων αὐτόν, ἀλλ' ἢ ὑπερήφρωνς παύπις τοῦ αὐτηγορούμενοι διατρέστησε τὰ μέλη δημοκρατικοῦ δικαιοτητοῦ, ἵπερ ἥπερ φιλοθεατένων ὑπὲρ αὐτῶν τῶν περιφρενεστάτων πιθανώστην θέλει διεπέρασε. 'Αναγνησθήτω τις π. γ. τὴν στάσιν τοῦ Περικλέους ἐνώπιον τοῦ δικαιοτητοῦ πιστὸν τὴν διαδικασίαν τῆς 'Αστυκοίς καὶ τὴν τοῦ Σωκράτους. Τινὲς ἐξ ἐκείνων, οἵτινες Ήλι ἦπει τοῦ Σωκράτους, ἐψήφισαν αὐτοῦ καὶ δι' ἀσφαλέστων πλευροφύρεις ἐπέβη ἔνοχος. 'Αν τρεῖς (Ηλάτ. 'Απολ. 36 Α) ἢ πεντακοσίη τοῦ φίρμωτέπιπτον, Ήλι ἐκηρύττετο ὀθόνη.

Κατὰ τὸ 'Αττικὸν δίκαιον ἔπειτα νὰ συγκριθῇ πρότερον ἢ παντὸς. 'Αλλ' ὁ Σωκράτης μετὰ θάρρους ἀκόρυττον ἐδύλωσεν ἦτο, ἐλὺ πρέπει νὰ προτείνῃ τὸ ἐγένετο Ἀξιος, ἀπειπεῖ τὴν ἐν τῷ Ηριανούσιο στάσιν ἐπαναλογεύει δὲ ἡτὶ ἀδύνατον νὰ διεκπίψῃ τὸ Ἀξιον, ἵπερ μέγιο τοῦδε πιστὸν τὴν θέλησην τοῦ Θεοῦ ἔπειταν, ἀλλὰ τελευτῶν πιστὸν ἀποίτησαν τῶν ἐκυτοῦ φίλων δέχεται νὰ τυγχάνῃ ἔκπτων 30 μηδῶν· διέτι τοῦτο ἐδύνατο νὰ πρέψῃ χωρὶς νὰ ὑποληγήσῃ ὅτι ἔστιν ἔνοχος τῆς αὐτηγορίας.

'Ἐν τῷ γλώσσῃ ταύτῃ τοῦ αὐτοδίκου ἐνέβλεπον οἱ δικαιοτάτοι μόνοι τὸν ἀδικίθωτον καὶ σκληροτρόχηγόν τον ἀγίθρωτον καὶ γλευκοπόν τῆς δικαιοτικῆς ἀξιοπρεπείας καὶ διὲ τοῦτη ἐπικακλούσσει νῦν ἢ ὑπὲρ τῶν αὐτηγόρων ἀποκατηθεῖσαν εἰς θάνατον πιστοδίσῃ δι' ἀσφαλέστου καταδικαστικῆς πλειστοψηφίας.

· Ο Σωκράτης ήκουσε τὴν εἰς θάνατον καταδίκην αὐτοῦ μετ' ἀδιαφορίας, ὁρμοζούσης πρὸς τοὺς μέχρι τοῦδε τρόπους αὐτοῦ. Δὲν μετεμελήθη διὸ τὴν διαγωγὴν αὐτοῦ καὶ ἐξέφρασε πρὸς τοὺς δικαστὰς ἐπικνειλημένως τὴν δικαιεσθίωσιν, δτι τὸν θάνατον αὐτοῦ δὲν ὑπολαμβάνει κακόν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐκτέλεσις τῆς θανατικῆς ποιῶντος ἔτι ἡμέρας ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ ἀναστρεφόμενος ὡς συνήθως μετὸς τῶν φίλων αὐτοῦ. Διετήρησε δὲ κατὰ πάντα τὸν χρόνον τοῦτον οὐδὲλωτον τὴν φριδρότητα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ.

Οἱ φίλοι παρεπεμψαν αὐτῷ ἀπόδρασιν ἐκ τοῦ δεσμωτηρίου, ἀλλά ὁ Σωκράτης ἀπέρριψεν αὐτὴν ὡς ἀδικον καὶ ἀναξίαν ἐκυτοῦ. Τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου αὐτοῦ διηλθεν ἐν ἡρέμῳ φιλοσοφικῷ διελήφη καὶ ἔπιεν ἐπερχετο, τὸ κάννειον μετὸς τόσον ἀδιασείστου ψυχικῆς δυνάμεως καὶ μετὰ τύπον θείας ἐξάρσεως, ὥστε εἰς τοὺς ἐγγὺς αὐτοῦ φίλους τὸ συγκίτημα τῆς θανυψώσεως καὶ τοῦ θυμωμοῦ ἐξέβλεψε τὸν πόνον.

Καὶ τῷ πλήθει τῶν Ἀθηναίων λέγεται δτι ταχέως ἐπῆλθεν ἡ μετακρέλεια διὸ τὸν θάνατον τοῦ δχληροῦ κήρυκος τῆς ηθικῆς καὶ διὸ τοῦτο κύριος ἐτιμώρησε τοὺς κατηγόρους αὐτοῦ. Ἀλλ' οἱ περὶ τῆς τυμωρίας τούτων εἰδήσεις εἰσὶν ἀβέβαιαι καὶ καθόλου ἀπίθαναι.

Τίνες οἱ λόγοι τῆς καταδίκης τοῦ Σωκράτους, καὶ ποῖον τὸ δίκαιον αὗτῆς;

Τὴν καταδίκην τοῦ Σωκράτους ἡρμήνευσον πρότερον μόνον ἐξ ἀλλοτηρίων ἐμπαθείκς καὶ προσωπικοῦ μίσους τῶν Σοφιστῶν. Ἐλέχθη λοιπὸν δτι οἱ Σοφισταὶ διήγειρον τὸν "Ἀνυτον καὶ Μέλητον, οἵτινες πρῶτον μὲν παρεκίνησαν τὸν Ἀριστοφάνην νὰ ποιήσῃ τὰς Νεφέλας κατὰ τοῦ Σωκράτους, εἶτα δὲ ἐπέδοσαν καὶ ἔγγραφον κατ' αὐτοῦ καταγγελίαν.

· Η γνώμη αὕτη ἐκράτει γενικῶς παρὰ τοῖς σοφοῖς ἀνδράσιν, ἀλλά ὁ Freret (¹) ἀπέδειξεν αὐτὴν δλως ἀσύστατον καὶ ψευδῆ. Ὁ

(¹) Observations sur les causes et sur quelques circonstances de la

Γρέρει κατέδειξεν ὅτι ὁ Μέλητος ἦται πάτερ ἐστι, ἢτε παραπόλιτος
οἱ Νεφέλαι, ἥτι καὶ ὁ "Ανυτος μετρίου ἔτι μετὰ τούτων γράμμων διέ-
κειτο φιλίως πρὸς τὸν Σωκράτην, ἥτι αὐτεῖ ὁ "Ανυτος παρεργάτης
τοῖς Σοφιστοῖς, ὃν ἀδιάλλοκτος ἐγίνετος καὶ πατερόμοντας πατέρα τὸν
Πλάτωνα ἦτο (Μένονι θ2 Λ κ. ἑρ.), αὐτεῖ ὁ Μέλητος τῷ καρπῷ
Ἀριστοφόνει, ὅτι σύδει; τὸν ἀξιωπίστων μαρτύριον γινότας τοι περὶ
τομητούς τῶν Σοφιστῶν εἰς τὴν πατέρα τοῦ Σωκράτους πατερόμοντα
λίκου ὅτι οἱ Σοφιστὲς οὐδεμίᾳν ἐν Ἀθήναις πολιτεύοντες διατρίψαντες
τέσσεραν ἐδύναντο νῦν ἐπενέγκων τὴν πατερόμονταν τοῦ Σωκράτους,
ῆκιττα δὲ πάντων οὗτοι ἐδύναντο νῦν ἐγείρεσσι τακτίες μαρτρίες καὶ
κατηγορίες κατέκ τοῦ Σωκράτους, ὃν κατὰ μάκκην ἤτοι ἐποχῇ. (1)
ἀποδεικτικὸς οὗτος τρίτος τοῦ Γρέρει ἐγένετο ὅτι πάντων δαπανητῶν,
ἄλλος διατελοῦσιν ἔτι οἱ σφράγιδες διαρρύγμενα, οὐ η πατερόμονταν φι-
λισθόφου ἐγένετο ἐργον ἰδιωτικῆς ἐγήρας, η προσέλλευ ἐξ γενεωτέρων
λόγων, ὃν οἱ λόγοι οὗτοι ἤτουν πολιτειῶν μάκκην η παραστατικῶν καὶ
ἥβικοι, καὶ τέλος οὐ η καίσις ἀκείνη πρέπει νῦν θεωρεῖσθαι ὡς πολεμίη
ἀδίκημα, η ἐπιδέγεται πως διακινόμενη. (2) Βορειανοὶ
μεριγματεῖσθαι τοῖσιν πολλοῖ, οἵτε θεοὶ μετὰ τοῦ Κά-
τωνος (3) τὴν πατερόμονταν τοῦ Σωκράτους, οἷς εἴπερ τοὺς καὶ ἄλ-
λην νομιμωτάτην.

"Άλλοι δοξάζουσιν ήτις ο θάνατος της Σωκράτης πρωτίστως ἐκ προσωπικῆς ἔχθρος⁽¹⁾, ὅλλα' οὐχὶ τῆς τῶν Σοφοτειῶν. Ή διῆχ αὐτη δύναται νὰ προσαγάγῃ ὑπέρ ἑποτῆς καὶ των; μαρτυρίας. Ήταῦτη Ηλάτων⁽⁴⁾ λέγει δικρανήδην ο Σωκράτης ήτις οὐκ γένηται θῆρας οὐχὶ τοῦ Ἀνύτου καὶ τοῦ Μελήτου, ἀλλὰ τῆς δυμηνείας, ἡνὶ ἐπεπλάκητη διὸ τῆς ἔξετάπειρης τῶν ὄνθρωπων. Άλλοι νοὶ ο "Αντινοῦς" ἔθεώρει ἔκυτὸν προσθεβεβλημένην ὑπὲρ τῆς κρίσεως της Σωκράτης πει τῶν

condamnation de Socrate, *in* vols. Mémoires de l' Académie des Inscriptions I, 47, 6, 209 *et seq.*

⁽⁴⁾ Die Athener u. Socrates die gesetzlichen u. der revolutionäre

⁽²⁾ Η λογοτ. Κάτιον χερ., 23.

⁽²⁾ Fries Gesch. d. Philos. I, 249. Sigwart. Gesch. d. Philos., I, 89. Brandis. Gr. röm. philos. II, z. 26. Grotius VIII, 637.

⁽⁴⁾ Ἀπολογ. 28 Α. 22 Ε. 24 Εγγ. 12.

Αθηναίων πολιτικῶν⁽¹⁾ καὶ κατὰ τὴν Ξενοφῶντος Ἀπολογίσην ἐμίσει τὸν Σωκράτην, διότι οὗτος παρώτρυνεν αὐτὸν νὸς παρόσχῃ τῷ οἰδη οὐτοῦ ἀνωτέρου μόρφωσιν τῆς τοῦ ἀπλοῦ βυρσοδέψου καὶ διέθρεψεν οὗτον τὴν δυσκορεῖται τοῦ νέου πρὸς τὸ ἐπάγγελμα τοῦ πατρός. Διὸ ποιέτεψεν δὲ "Ἀνυτος τὸν Ἀριστοφάνην εἰς τὴν σύνταξιν τῆς κωμῳδίας οὗτοῦ, εἴτε δὲ κατηγόρησεν αὐτοῦ δημοσίᾳ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ Μελίτου. Οὐδόλως δὲ πίθεον διέπιθεν διέπιθεν καὶ τοιχῆται ἐλατήρια πυγεσσάλλοντο εἰς τὴν κατὰ τοῦ Σωκράτους ἐπίθεσιν καὶ τὴν ἐπιτυχίαν οὐτῆς. Τὸ ἀπαλλάσσειν τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τῆς ἀμαθείας αὐτῶν ὑπάρχει τὸ ἀγαριστήτατον τῶν ἔργων. "Οστις δὲ τὸ ἔργον τοῦτο ἐπὶ μίκην ἀνθρώπων γενεὰν ἐκτελεῖ μετὰ τηλικύτης ἀφοσιώσεως καὶ εὔπινειδησίας, μετ' ἡλίκιος δὲ Σωκράτης, οὗτος κατ' ἀνάγκην πιλλωνός θὲ πινήσῃ ἐκυτῷ ἐχθρούς. Εταν δὲ μάλιστας ὡς σκοπὸν αὐτοῦ ἐκλέγη ἄνδρας ὑψηλῶν ἀξιωμάτων καὶ εὐφυτας, θὲ ἐπισπάσηται σῆμα ἀμφιβολίας ἐπικινδυνοτάτους ἐχθρούς.

'Αλλ' ὁ κύριος λόγος τῆς καταδίκης αὐτοῦ δὲν ὑπῆρχε προσωπικὴ ἔχθρος· διότι θὲ κατεδιώκετο ἐν τοῖς χρόνοις τῶν μεγάλων ταραχῶν καὶ τῆς ἐσχάτης δικρίσιμος τῆς Ἀθηναϊκῆς πολιτείας, ἐν τοῖς γούνοις τῶν Ἐρμοκοπιδῶν, μετὰ τὴν ἐν Ἀργινούσσαις ναυρισκίον, καὶ οὐχὶ διέπικατέστη ἡ κανονικὴ τῶν πραγμάτων τάξις.

'Ο κύριος λόγος τῆς καταδίκης ἐστὶν ἡ καθολικὴ πεποίθησις, διέπικακλίζοντας τοῦ Σωκράτους ἦτο ὀλεθρίος⁽²⁾. "Οτι δὲ ἡ πρόληψις αὗτη ἐκράτει πάρε τοῖς Ἀθηναίοις ἀνθρωπίνην γενεὰν ὅλην καὶ διέπει περιωρίζεται ἐν μόνῳ τῷ πλήθει, ἀλλὰ καὶ σπουδαῖοι καὶ δύνατοι ἄνδρες εἶγον αὐτήν, δεικνύεται ἐκ τοῦ Ξενοφῶντος καὶ τοῦ Ἀριστοφάνους. 'Ο Ξενοφῶν εὑρίσκειν ἀναγκαῖον καὶ μετὰ τὸν θάνατον ἔτι τοῦ Σωκράτους νὸς ἀναρέστη διὸ τῶν Ἀπομνημονευμάτων αὐτοῦ τὰς κατεπικαριέντας περὶ τοῦ Σωκράτους προλήψεις, διέπει σημαίνει διέπει καὶ κατὰ τοῦ Σωκράτους κατηγορίκη ἥσκη πάρε τῷ λαῷ πολὺ βαθύεως ἐρριζωμένη. '(Ο δὲ φιλόπατρις Ἀριστοφάνης πολεμεῖ τοὺς ἥμικους, τοὺς πολιτικούς, τοὺς θρησκευτικούς, τοὺς καλλιτεχνικούς νεω-

(1) Ηλ. ἡ τ. Μέν. 94E. Διογέν. B', 28, οὗτος (δὲ "Ἀνυτος") γάρ οὐ φέρουν τὸν ὑπὸ Σωκράτους γλευασμὸν κτλ. π.

(2) Ηλ. ἡ τ. Ἀπολ. 18 B κ. ἐφ. 19 B. 23 Δ.

τερισμούς, ἀλλ' ἐν τῇ παντικῇ κάτιοι ἔλευθερίαν οὐδέποτε φρουτάζει περὶ τῆς ἀληθείας καὶ τῶν γραμμῶν ἡθῶν, τορβαὶ κατέβαι τὸ πόθος καὶ τὰ πάντα τὸ πόθον, ἀλλ' θιασίας, ἀρνεῖται νὰ ἐπιτυγχάνῃ τοῦ ἐπιδιωκομένου ἀποτελέσματος. Προσέδικτοι τοὺς ἀνταπόκειταις κατοῦ μετὰ τῆς αὐτῷ ἐμπεθείσας καὶ ἀδεξίας, γεῖτον δὲ τοὺς γρήνους σκάνους συναθίησαν εἰς πολιτικὴν καὶ τὸ βίον. Οὗτοι δὲ παραπλέας εἰς τὴν ἀντίρριαν τοῦ νὰ ἀπαρτῇ τὴν ἀπόκρισιν τῆς ἀρχῆς γένονται, καὶ νὰ καταληφτεῖται σύντομον διὰ τοὺς κατηγορούς.

"[Ἐφε βεβίως ἀποδεῖται μονάδες μαργίνην, τὸ ἀποτελεῖ τὴν ἀνάπτυξιν τύπον φαρμάκου, οὐταντανατολὴν περιγράφει. Άλλος τῆς ἀντιφάσεως τούτης συνέδητος δὲν εἶναι ἡ Ἀριστοτέλης. Η ἀποδείξεις λαμπτεῖ τοῦ Ἀριστοτέλη, καὶ τοῦ Σωκράτους, ὃς μὲν πρόκειται ἐν τῇ παναθηναϊκῇ διὰ τὸ Σωκράτην ἄντοι συναντήσαντος εἰς τὴν θρησκείαν καὶ τὸ φίδι Σωκράτης, διανικεῖται εἰς τὸ πατερικόν τοῦ Σωκράτους, δέντρον ἀπόλετον περιεγέρει, τὸ δὲ μὴ ἀποστενεῖται καὶ τὸ φίδι Ἀριστοφάνης, ἀλλὰ κατεγράψει τὸν τοιούτοις καὶ ἔλευθεροῖς τούτοις τοῦ Σωκράτους νόον τὸν ἀπόλετον περιεγέρει, τὸ δὲ μὴ ἀποστενεῖται καὶ τὸ φίδι τοῦ Αριστοφάνης, ἀλλὰ κατεγράψει τὸν τοιούτοις τοῦ Σωκράτους προσωπικούν τὴν πατέραν τοῦ μόνον πόντου προσωπικούν ἀλλὰ καὶ ἄλλαν τοῦτο.

Παῖς δέ φροντιστεῖ ; πάντερον εἰ περὶ πολιτείας δίδοιτο κύριοι διαθέλοιτο ἡ πόλις τοῖς πολέμοσσι καὶ διδάσκοιτο περὶ τοῦ πολεμοῦ καὶ θρησκευτικῶν καὶ πολιτικῶν πραγμάτων : Ήτταὶ πραγματιστοῦ ὑπὲρ τῆς γνώμης, ὅτι ποτίσται τὸ δικαιονόμους φρεάτην τοῦ Σωκράτους προποδίζεσσον τὴν πατέραν ἀπόλετον.

"Ἐπει τῶν πατερικῶν κύριοι δὲν εἴναι τὸ φίδι τοῦτον ; δέ πει φρενάστετος δικαιονόμος, τὸν γέλιον διείπει. Καὶ νὰ δοκιμαστοὶ διευκόλιωτοι ὡς ἀπόλετοι πατέρες τοῦ Εὐρεπιθελέοντος φρεάτην τοῦ πατελίστης πάλιν. Ήττε πούτισται ἐν τῷ διακατεταμένῳ πατερικότεροι διαθέλονται τοῦ Σωκράτους διὰ μαθητής καὶ διακατετατος πόντων τῶν ὄλιγον γεγονόν· Κρήτης. Καὶ ἡ Λισσίας Σάρεις (¹) τοὺς Ἀθηναίους «Σωκράτην μὲν τὸν Σωκράτην ἀπαλεῖσθαι, διὰ Κρήτην

(¹) Τὸ τοῦ ιανῶν Τιμίρρηνον 173.

έμρανη πεπαιδευκός, ἵνα τῶν τριάκοντα, τῶν τὸν δῆμον καταλυσάντων». Εύρισκομεν δ' ἐν τοῖς μαθηταῖς καὶ φίλοις τοῦ Σωκράτους ἄνδρος, οἵτινες διὰ τὸ δημοκρατικὸν αὐτῶν φρονήματα θὰ ἡσαν πάντως μισήτοι τοῖς δημοκρατικοῖς· τοιοῦτοι δ' εἰσὶν ὁ Χαρούδης, ὁ Ξενοφῶν καὶ ἄλλοι. "Ἐπειτα παρὸτε Ξενοφῶντι (¹) ἥγιος λέγεται ὅτι οἱ κατήγοροι προέβησαν τὴν κατηγορίαν, ὅτι ὁ Σωκράτης κατέκρινε τὴν διὰ σωμάτου ἐκλογὴν τῶν δροχήντων ὀνομάζων αὐτὴν μωράν καὶ ἔτει μῆτρας ἐπῆρε τοὺς νέους νὰ καταφρονῶσι τοῦ καθεστῶτος δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, καὶ ὅτι μνημονεύονταν συγγάκις τῶν ἐν Ἰλιάδι (B', 188 καὶ 198) λόγων τοῦ Ὀδυσσέως ἐδείκνυεν ὅτι ὁ Ὁμηρος ἐπήνει δῆθαν τὸ οὐκ πάντοτε οἱ δημόται καὶ πένητες. Ἐδίδισκεν ἐπομένως ωτὸν τὸ κακὸς μεταγειρίζεσθαι τοὺς δημότας καὶ πένητας. Πάντα ταῦτα οὐδένας καταλείπουσι δισταγμόν, ὅτι κατὰ τὴν δίκην τοῦ Σωκράτους καὶ τὴν πυρφέρον τῆς δημοκρατικῆς μερίδος συνήργησεν εἰς τὴν καταδίκην κατεῖν. Ἀλλὰ δὲν ἦτο τὸ δημοκρατικὸν συμφέρον η μόνη αἰτία. Τὸ κυριότερὸν ἐν τῇ κατηγορίᾳ ἦτο ὅτι δὲν ἐπίστευεν εἰς οὓς ἡ πόλις ἐπίστευε θεοὺς καὶ ὅτι διέφειρε τοὺς νέους. Λόγος τῆς κατηγορίας φαίνεται ἐνταῦθι ὁ ἡθικὸς καὶ θρησκευτικὸς γκρακτήρ τῆς διδασκαλίας κατοῦ. Τοικύτην ἔννοιαν ἔχουσι καὶ τὰ σκώμματα τοῦ Ἀριστοφάνους. Ὁ κωμικὸς πιστεύει ὅτι ὁ Σωκράτης ὑπάρχει πρόσγρατι ἐπικίνδυνος ναυτερίστης καὶ διὰ τοῦτο περίστησιν αὐτὸν ὡς τὴν κεφαλὴν τῶν Σοφιστῶν, ὡς τὸν ἀρχηγὸν τῆς Σοφιστικῆς. Κατηγορεῖ αὖτοῦ ὅτι ἀσυγιλεῖται περὶ φυσικῶν καὶ διαλεκτικῶν ἔρευνας (Νεφέλ. 143—234, 636 κ. ἐφ.), ὅτι ἐστὶν ἀθεος (στίχ. 365—410) καὶ ὡς τὸ κέντρον πασῶν τῶν κατηγοριῶν ἐξακοντίζει κατ' αἴτοι, ὅτι ποιεῖ νὰ νικᾷ ὁ ἀδικος λόγος τὸν δίκαιον, ὁ ἀσθενής τὸν δυνατόν (στιχ. 889 κ. ἐφ.). Τὸ μὴ πρακτικὸν δέρχ, τὸ ἀθρησκον, τὸ Σοφιστικὸν τῆς Σωκρατικῆς διδασκαλίας προσβάλλει ὁ Ἀριστοφάνης, οὐδένας δὲ ποιεῖται λόγον, ὅτι ὁ Σωκράτης ἦτο καὶ πολιτικῶς ἐπικίνδυνος. Καὶ βραδύτερον δὲ (Βεκτρ. 1491 κ. ἐφ.) ὁ Ἀριστοφάνης δὲν προσάπτει τῷ Σωκράτει ἄλλας κατηγορίας. Λύται δ' εἰσὶ καὶ οἱ κατηγορίαι, δις κατὰ τὸν Πλάτωνα κατηγόρουν τοῦ Σωκράτους οἱ κατήγοροι κατοῦ καὶ αἵτινες ἐγένοντο αὐτῷ κυρίως ἐπικίνδυνοι. Πρέπει δέ, ὡς ἐν

(¹) Ἀπομν. I, 2, 9.

πάντων τῶν εἰρημένων ἔδειχται, καὶ παρότυμον πίστω εἰς τὴν διεθνεῖσσαν τοῦ Ηλέτουν.

Τῇ πεποίθησι; περὶ τῆς ἐνοχῆς τοῦ Σωκράτους ἐστήριξτο ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως, ὅτι ἡ διδασκαλία κατοικίας εἰς τὴν ἐπικίνδυνην εἰς τὴν θητήν, ἢ ἡ πολιτικὴ πατέστασις τῶν γρίνων ἐκείνων συνήργησεν, ἵνας ἐνοχής καὶ δικαστικῆς πατετικούθη. Μὲ; τὴν πτώσην τοῦ Ἀθηναν ἐν τῷ Πελοποννησικῷ πολέμῳ ὡς ὀλίγον συντελεσσεν ἡ Σοφιστικὴ διδασκαλία, οὐ δ' ἐγθρόν τῆς νέας παιδεύσεως ἐθεόρουν τὴν εὐθύνην κατῆς πολλῷ ἔτι μεῖζων ἢ ὅτι ἀληθῆς ὑπῆρχεν. Η Σοφιστικὴ ἔξειρεψεν ὡς ὀλίγον; τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, οἵτινες τῇ μὲν ὡς ὀλιγοχρήσιν, τῇ δὲ ὡς δημοκρατικὴν περίσταται βλάσφαις ἐποίησαν εἰς τὴν πόλιν ἐδιδασκεν οὐθαίνειν, ἥτις ἂντι τῆς παιδεύστης θρησκείας ἦντος θεούς θρησκείας θρησκείας καὶ οὐκανής ἐτίθει ὡς παιδίον τὴς ἐπιθυμίας καὶ φρυγανίας ἐνὶς ἐνάστην, ἀντὶ τοῦ διακίνου, τῆς αὐτορέρας, τὴν δὲ παιδεύνίδας ἔξειρεν ὡς τὴν παροιμίαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσης παροιμίαν. Η Σοφιστικὴ ἦτο ἡ ἐδρα τῆς ἀληγρίστων ἐκείνης ἡραρχίας, ἥτις ἄλλοι τὴν πλεύτην τῶν τεγγικῶν κατῆς τράπουν διετίθει πάρες θεραπείαν πλαστήποτε σκοποῦ καὶ ὑφιστον κατῆς θρίγυρου ἐνίματε τὸ ἀποθετικόν τῶν ἀδικῶν λόγων δίκαιων. Τὸ λοιπὸν θαῦμα, ὃν ὁ Ἀριστοφάνης καὶ ὁ Ἀριττός καὶ οἱ ἄλλοι φίλοι τῆς παλαιᾶς ὀνκωτροφῆς ἐποίειν ὑπεύθυνον πάντων τῶν τότε πατέρων τῆς Ἀθηνακίας πολιτείας τὴν νέαν παιδείαν; ὃν κατὰ τὰ τελευταῖς μάλιστα τοῦ Πελοποννησικοῦ πολέμου ἔτη καὶ ἐπὶ τῆς βεβίας τῶν ὀλιγοχρήσιων δικαιάσεως πεπέσαται Ἐπιτέρας ἡ κατὰ τῆς νέας παιδεύσεως διορμένειν;

Φισικὸν ἐπομένως ἦτο, ὅτι οἱ ἀνορθιωτέλει τῆς πολιτείας φύσειςσαν νὰ ἐκρίζοσσι τὴν πατέρων τῆς τὴν Σοφιστικὴν ἀναπροφέν. Ο δὲ Σωκράτης ἐθεωρεῖτο οὐ μόνον διδασκαλίας τῆς νέας Σοφιστικῆς διδασκαλίας, ἀλλὰ καὶ ὡς πολλῆς βλάσφαις τῷ πατέροις ἐπενεγκὼν διὰ τινῶν τῶν ἐκποτῶν μαθητῶν, ἐν οἷς ἐξεγήσθη Κρίτης καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης.

Συμφρονέστερον ὅρκ, ὅτι οἱ τὴν ἀνάγκησσαν τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος καὶ τῆς ἀρχής διέξη τοῦ Ἀθηναν ἐπιδιώκοντες ἐθεώρουν τὸν Σωκράτην ὡς διερθύσκεν τῆς νειτανίας καὶ ἐπικίνδυνον τῷ πολιτεύῳ συμφωπον. Ο Σωκράτης πατὴ τοῖτο ἐπεσε θραυστής τῆς δημοκρατικῆς ἀντιδράσεως, ἥτις ἐπηλήθε μετὰ τὴν πατέλησσαν τῶν

Τριάκοντα. Τὸ κύριον δ' αἰτίων τῆς κατ' αὐτοῦ ἐπιθέσεως δὲν ἦσαν τὰ πολιτικὰ αὐτοῦ φρονήματα, ἀλλ' ὅτι ὑπέλαθον αὐτὸν ἔνοχον τῆς ὑπονομεύσεως τῆς πατρίου ἡθικῆς καὶ θρυσκείας, ἢ δ' ἀντιδημοκρατικὴ τάσις τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ ὑπελαμβάνετο τοῦτο μὲν ἔμμεσος ἀκολουθίκ τοῦτο δὲ παραφυάς τῶν νεωτεριστικῶν αὐτοῦ διξῶν.

*Ἐγένετο δικαία ἡ κατηγορία καὶ ἡ ἐπ' αὐτῆς σπηριχθεῖσα καταδίκη ;

Ἄλι πλεῖσται τῶν κατηγοριῶν στηρίζονται ἐπὶ παραγόμενων καὶ διαστροφῶν.

1. Ὁ Σωκράτης λέγεται ὅτι ἤρνετο τοὺς Θεούς, ἀλλ' ἥμεται εἶδορεν ὅτι ὁ ἴσχυρισμός οὗτος στερεῖται πάσῃς ἴστορικῇς βάσεως.

2. Ἀντὶ τῶν θεῶν τῆς πόλεως λέγεται ὅτι εἰσέφερεν ἔτερα καὶ νέα δικιμόνια. Ἀλλ' ὁ Σωκράτης οὔτε ἀντὶ τῶν θεῶν ἐτίθει τὸ δικιμόνιον, οὔτε τὴν ριψικήν ἐσκόπει γὰρ καταλύσῃ. Τὸ δικιμόνιον τοῦ Σωκράτους ἡτο ἴδιωτικὸν χρηστήριον παρὰ τὰ δημόσια, τοῦτο δὲ δὲν ἀπηγορεύετο καὶ διὰ τοῦτο ὁ Ξενοφῶν μεταχειρίζεται τὸ δικιμόνιον πρὸς ἀπόδειξιν, ὅτι ἐπίστευεν ὁ Σωκράτης εἰς τοὺς Θεούς. Ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις ὑπῆρχεν ἡ προφητεία κοινόν τι, ἀπκομένη καὶ ἐκτὸς τῶν δημοσίων γρηγορίων.

3. Κατηγορήθη ὡς ἀσχολούμενος περὶ τὰ μετέωρα, ἀλλ' αὐτὸς ἀποδεικνύει τοῦτο ὡς ἀτοπίαν.

4. Κατηγορήθη ὅτι τὸν δίκαιον λόγιον ἐπιεῖ ὄδικον, ἀλλὰ καὶ τοῦτο δὲν ἔχεται ἀληθείας, καὶ τοσούτῳ μᾶλλον ὅσῳ οὐδὲν ὁ Μέλητος ἐτόλμησε γὰρ ἐξενέγκη τὴν κατηγορίαν ταύτην.

5. Κατηγορήθη ὅτι ὁ Ἀλκιβιάδης καὶ ὁ Κριτίας ὑπῆρξον μαθηταὶ αὐτοῦ, ἀλλ' ὁ Ξενοφῶν δικαιώς ἀνήρεσε τὴν κατηγορίαν τούτην ἀποδείξις, ὅτι κακοὶ ἐγένοντο οἱ ἄνδρες οὗτοι, ἀφ' οὗ χρόνου ἀπεριακρύθησαν ἀπὸ τοῦ Σωκράτους, οὐδὲν ἡ εὐεργετικὴ ἐπίδρασις καταφανῆς ἐγένετο οὐ μόνον παρὰ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ παρὰ σύμπαντι τῷ ἔθνει αὐτοῦ, παρ' ᾧ κατέβαλε τὸν θεμέλιον τῆς ἐπιστημονικῆς ἡθικῆς.

6. Ὁ Σωκράτης κατηγορεῖται ὅτι διὰ τῶν στίχων τοῦ Ἡσί-

δου αεργον μὲν οὐκ ὀγειδος, διεργίη δὲ τ' ὄγειδος ἐδίδασκε τοὺς ἀνθρώπους νὰ μὴ ἀπέχωνται μετενίσεως ἔργου μήτε ὀδίζου μήτε σίτηρος, ἀλλὰ πάντας νὰ παιῶσι γάριν κέφδους.' Άλλ' ἡ Σωκράτην ἀπέδειξεν ὅτι οἱ κατήγοροι διέστρεφον τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωκράτους ('Απομν., I, 2, 56).

7. Κατηγορήθη ὅτι ἐδίδασκε τοὺς παῖδες νὰ καταφρονῶσι τῶν γυνέων λέγων ὅτι μόνον ἡ γυναικεία παρέχει τῷ ἀνθρώπῳ ὁἶνον τούτο.
'Άλλ' οὐδιδασκαλία εἴηται ἐν τῷ σπίρου τοῦ Σωκράτους πάντα διδασκοντος σφρυκτίου. Ο Σωκράτης ἐδίδασκε μὲν ἡτο, ἵνα τις ἀξιότητος καὶ γυναικος ἀνὴρ γένεται, ἀρεῖτος νὰ μάθῃ, δὲν διελέγετο δ' οὐδεὶς καταφρονητικὸς περὶ τῆς ἀμελείας τῶν γυναικῶν οὐδὲ διαφρονήσηται τὸ τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γυναικῶν πεθίσματα. Ή' ἴντειν τις ἕστι ὁ τὴν ὁἶνον τοῦ ἀνθρώπου ἐν μόνῃ τῇ γυναικείᾳ ἀνηράσιον καὶ περὶ οὐδεὶς γυναικαν ἀκαθήτη ἀνέβεσσι οὖτος πεθίσματος ἀπεργασίας τοὺς μαθητὴς κάτινον διεργάμενος γειτονεῖς. Άλλ' ἡ Σωκράτης ἀπέρρευτος τὴν ἀκαλούσιαν τούτην τῆς διδασκαλίας γίνεται προστελλοντας νὰ φέρῃ τοὺς φίλωντας κύντοι εἰς τοποισθεῖσαν τῆς ἀγρούς κήπουν καὶ αὐτοῖς δὲ οὐδέποτε ἔλεγεν ὅτι γυναικεῖς, οὐδὲ τοιτοῦ τὴν γυναικαν πάντας. Ο τὴν ματριορρυπτόν τούτην πεπειράμενος δένει δίνεται νὰ ποιῆται κακὴν τῆς Σωκράτους διδασκαλίας γράμμων.

8. Σοθιρώτερον δύμας ἔστι τόδε. Ο Σωκράτης ἔθειρε τὴν καθετῶς πολίτευμας ἀπότομον ἀπήτει οἱ ἀργυροτεῖς νὰ καθιασθῶνται οὐγλὶ ἀπὸ πούρων η δι' ἐκλιγῆς ἀλλὰ πάντα τὴν ἐκτονὴν ἰσχυρίσκεται βιαστος. Έκφράζεται μάλιστα περὶ τοῦ πλήθους, ἥτερος απέργεται εἰς τὴν Πόλιν καὶ εἰς τὸ θέατρον οὗτοι, ὅταν, εἰ πολὺ ἐκηθεστεῖτο λέγει, ἐδύναντο δύμας οἱ λίγοι οὐτοις νὰ προσθήσθωσιν ὡς ἐπεγένητη προσθοὴ κατὰ τὸ δημοκρατικὸν πολιτεύματος. Τοιχίτης ἐπιρράπεις ἀγροτοποίουν οἱ κατήγοροι κύντοι, ἐπενήργησον δ' κάτινοι ιστηρίης ἐπὶ τοὺς δικαιοτάξις λεγόμενοι ἐνόπιον κύντον. Άλλ' οὗτοι ἐκφράζομενοι οὐδὲν ἔγκληματα ἐποκτήτε, διέτι ὁ ἐλεύθερος φίλος τῶν θερμῶν δένει ἦτο προδοσίας τῆς πατρίδος. Μὲν Ἀθήνας μάλιστα τὴν ἐλευθερίας δικαιοεῖσθαι καὶ λέγειν ἦτο ἀπεριβίρτων καὶ ἀπετέλει οὐσιῶδη θερμὸν τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος. Τὴν ἐλευθερίαν ταύτην ἔθεωρε ὁ Ἀθηναῖος ὡς ἀναπεκλλοτρίωτον οὗτοι δίκαιοι καὶ ἐκκυρώστοι ἔτι πρόεχει πάντων τῶν ὄλλων Ἑλλήνων κατὰ τὴν ἐλευθερίαν ταύτην. Καὶ ἐν

§ 36. Η ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΚΑΙ Η ΚΑΤΑΔΙΚΗ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ 461

αύτοῖς: ἔτι τοῖς χρόνοις τῶν ὀξυτάτων πολιτικῶν ἐοίδων δὲν ὑπάρχει ἡμῖν γνωστὸν διάβημά τι δημόσιον κατὰ πολιτικῶν δοξασιῶν καὶ διδασκαλιῶν. Οἱ μὲν δεδηλωμένοι φίλοι τῆς Σπαρτιατικῆς ἀριστοκρατίας ἐδύναντο νὰ ὄρολογῶσι καθηρῶς τὸ ἔχυτῶν φρόνημα, ὁ δὲ Σωκράτης δὲν εἶχε τὸ αὐτὸ δικαίωμα: 'Ο πολιτικὸς αὐτοῦ βίος οὐδὲν παρέχει τὸ ψεῖψου' οὐδὲποτε παρέβη τοὺς νόμους τῆς πόλεως, εἶτεπλήρωτε τὰς καθήκοντας τοῦ πολίτου παραδειγματικώτατα, εἶέφραζεν ὡς ἴδει γ στοιχεῖον πεποίθησιν, ὅτι ὁ ἀνθρώπος ὀφείλει νὰ ζῇ ὑπέρ τῆς πολιτείας καὶ νὰ ὑπαινούῃ τοῖς νόμοις αὐτῆς. Δὲν ἦτο ὀπαδὸς τῆς ὀλιγαρχίας, τούναντίου δὲ δις εἰςέληκε τὴν ζωὴν αὐτοῦ εἰς κίνδυνον, ἀποκεκριμένος δὲν τοὺς ἐν Ἀργινούσαις νικητάς, καθαροὺς δημοκρατικοὺς ὄντας, μὴ παραδώσῃ εἰς τὴν λύσσαν τοῦ ὄχλου, δεύτερον δὲ ἵνα μὴ ὑπακούσῃ εἰς ἄδικον προσταγὴν τῶν Τριάκοντα, ὅπως ἀγάγῃ αὐτοὺς Λέοντας τὸν Σολλαμίνιον, ἵνα φονεύσωσιν αὐτόν. Καὶ ἡ σχολὴ αὐτοῦ οὐδὲν πολιτικὸν χρωματισμὸν φέρει. Εἰ καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν μαθητῶν αὐτοῦ κατήγοροι ἐκ τῶν ἀνιστέρων στρωμάτων τῆς κοινωνίας καὶ ἐπομένως ἀνήκον τῇ ἀριστοκρατικῇ μερίδι, δρωτές εὑρίσκομεν ἵνα μὲν τῶν στεγωτάτων κύτου φίλων, τὸν Χαροπόν τα, μετὰ τοῦ Ηρακυβούλου, οἱ δὲ πλεῖστοι ὀπαδοὶ αὐτοῦ δὲν ἐπεδόθησαν εἰς τὰ πολιτικά.

"Οτι δὲ ὁ Σωκράτης δὲν ἀνεμιγγύετο εἰς τὰ πολιτικά, τοῦτο τείνει μάλλον εἰς ἔπαινον ἢ κατηγορίαν τοῦ φιλοσόφου· διότι ἐνέμεινε πιστὸς εἰς τὴν ὑψηλὴν κύτον ἀποστολὴν καὶ δὲν ἐσπειτάλησε τὴν δύναμιν καὶ τὴν ζωὴν αὐτοῦ εἰς ἔργον, ἐξ οὗ οὐδὲν ὀφελος θὰ προέκυπτε καὶ δι· ὁ δὲν ἦτο πεπλασμένος. Ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει τις ἀξιόποινος, ἐκν ἀποφεύγῃ τὸ πολιτικὸν στάδιον καὶ μάλιστα, ὅταν τοῦτο πράττῃ πεπεισμένος ὥν ὅτι ἄλλως μείζονας ὑπηρεσίας τῷ κοινῷ δύναται νὰ προσενέγκῃ. "Αν δὲ ἡ περὶ πολιτείας γνώμη αὐτοῦ μὴ συνεφίνει πρὸς τὸ καθεστώς πολίτευμα, ὁ πολιτικὸς δρωτὸς χαρακτήρα αὐτοῦ ὑπάρχει καθηρὸς καὶ οὐδέποτε κατέστησεν ἔχυτὸν ἔνοχον πολιτικοῦ ἐγκλήματος κατὰ τὸ Αττικὸν δίκαιον. Θότε ἀδίκως κατηγορεῖτο ὡς παρκαράτης τῶν νόμων τῆς πόλεως.

"Αφοριὴν κατηγοριῶν ἐδύναντο τῷ δύτι γὰ παράσχωσιν οὐ μόνον· αἱ περὶ πολιτείας δοξασίαι τοῦ Σωκράτους, ἀλλὰ καὶ τὸ σύνολον τῶν φιλοσοφικῶν αὐτοῦ φρονημάτων εὑρίσκετο εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὰς.

προύπομπέσσις τῆς ἡρυχίας τῶν Ἑλλήνων ήθελε. Οἱ γῆτες βίοις τοῖς Ἑλληνικοῖς λαοῖς ἐστηρίζετο ἡρυχίαν ἐπὶ κύρεντίας, ἥδράζετο τὸ μὲν ἐπὶ τοῦ ἀπολύτου κύρους τῶν νόμων τῆς πολιτείας, τὸ δὲ ἐπὶ τῆς ἀκαταχρήστου δυνάμεως τῆς συντείξεως καὶ τῆς ἀνατροφῆς, οἵτις παρίστη τὰς ποιῆς πεποιθήσεις ὃς τὸν ἡγεμόνον τῶν θεῶν νόμον. Τὸ ἐνστιτούμενον τῇ παραδεδομένῃ γῆτεῃ ἐνομίζετο θρεῖς καὶ ὑπερρροσύη, ἔγκλημα πᾶς; τε τοὺς θεοὺς καὶ τὰ ποιῶν. Οὐδενὶ ἐπήρχετο νῷ φιλοβόλῳ περὶ τοῦ κύρους κύρτης καὶ οὐδενὶ τοῦτο ἐπενρέπετο.

Τούτου δ' ἐνεκκ οὐδὲ τὴν ἡρυχίαν γῆτεντο τὸν ἐξετάσιστον αὐτῷ τὸν λόγον, ν' ἡποδεῖξωτι τὴν ἀνάγκην καὶ νὴ ἡποστρέψωται αὐτῷ δι' ὑποκειμενικὸν σκέψεων. Άλλ' ἡ Σωτρότης ἀντιμέτωπη πρὸς ταῦτα ἀποκινέται, ἵνα ὁ ἄνθρωπος μηδέν πράττῃ, μηδέν ὡς ἀληθεῖς παραδέχηται, ἐὰν μὴ πρότερον σχηματίσῃ εἰς τὴν πεποιθήσαν περὶ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς αποτυμένης κύρου. Δέν ἀρνεῖται κύρον, ἵνα θεσμὸς τις περὸς πάντων ὀνοματογενεῖς καὶ διὰ νόμου καθηρημένος ὑπάρχει· άλλοι ἔννοτος ὀρείλειον νὸς παρθῆσθαι περὶ κύρου καὶ νὴ λάθη συνείδησιν τῶν λόγων αὐτοῦ, καὶ μίνιον ἕπει πράττει τε εἰς τοιαύτης προσωπικῆς πεποιθήσασι, τίτσιο μίνιον κατὰ τὴν γραμμὴν κύρου ὑπάρχει δυνατὴ ἀληθῆ ἡρυχία καὶ ὀρθὴ πράξις. Τούτῳ δ' ἐνεκκ διέρχεται πάντα τὸν γῆτον κύρτην δικαιούσαν δικτεντικός τῆς πράτης γῆτες διηγείσεις, ἐξετάζων τὴν ἀληθείαν κύρτου καὶ ἐρευνῶν τοὺς λόγους αὐτῶν. Ή δ' ἐξέτασις κύρτην θρεῖς κύρτην σχεδὸν ἐν πάσαις εἰς τὰς κύρτας ἡρυχίας, αἵτινες ὑπάρχουν καὶ ἐν τῇ δημοσίᾳ γῆτεῃ δὲ κατὰ τὴν ἐξέτασιν αἱ ἡρυχίαι κύρτου πολιτεύσασι καθειρώσασι καὶ στηρίζονται, τοῦτο ἔστι πλεονέκτημα, ή οὕτω ἡ Σωτρότης κύρτον μετὰ τῶν ἡρυχίων καὶ ποφωτάτων τῶν θεῶν; κύρτοι. Άλλ' ἕμοις ἡ φιλοσοφικὴ αὐτοῖς στάσις μετρημένη τῷ μέτρῳ τῶν ἡρυχίων τῶν Ἑλλήνων γῆτες φείνεται λίγην ὑποπτείαν. Διέτι πρότερον μὲν διηγεῖσθητεῖτο διὸ τούτων ἡ ἀξία τῆς πράτης γῆτες καὶ τῆς συνέθεσης χρηστότητος, οἵτις ἐστηρίζεται ἐπὶ παραδίπεδων; καὶ κύρτεντίς, εἶτα δὲ πρὸς τὴν γνῶσιν καὶ τὴν συγειδητὴν ἡρυχίην τοῦ φιλοσόφου παρεκβαλλομένη πατέπειπτεν οὗτοι γθυμικλῶν; ὅταν οὐ μόνον ἡ φιλοκυτίς τῶν ἀτόμων βαρύτατα προπεβάλλεται, ἀλλὰ καὶ τὸ κύρτον τῶν γῆρων τῆς πολιτείας ἐν ἀμφιβόλῳ ἐτίθεται. Διέτι, ἐὰν ὁ ἄνθρωπος ὀρείληγος ν' ἀπολουθῇ μάγον ταῖς ἴδικας πεποιθήσεσι, καὶ εἰς τὴν βιβλιοπαν τοῦ λαοῦ

τότε μόνον θὰ χρεωστῇ νὰ ὑπακούῃ, δισυ αὕτη συμφωνῇ πρὸς τὴν πεποίθησιν αὐτοῦ· ἐκν δ' ὅμως εὑρίσκωνται ἐν ἀντιθέσει, οὐδεμίᾳ θὰ ὑπάρξῃ αὐτῷ ἀμφιβολίᾳ τὶ πρέπει νὰ προτιμήσῃ. Ο Σωκράτης ἔξεφασε τοῦτο ὄντε περιστροφῶν ἐν τῇ ἀπολογίᾳ αὐτοῦ (¹) εἰπὼν δὲ τῷ Θεῷ μᾶλλον ὄφείλει νὰ πείθηται ἢ τοῖς Ἀθηναῖσι.

Η ἀρχὴ αὐτοῦ ἀρχε εὑρίσκεται ὡς πρὸς τὸν τύπον ἐν μεγίστῃ καὶ ἀπειλήσκτῳ ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀρχαιοτέραν θεωρίαν. Ἐκ τῶν προτέρων λοιπὸν ἦτο ἀπίθανον, διὶ θὰ ἐπήρχετο μεταξὺ ἀμφοτέρων καθολικὴ ἐν τοῖς ἀποτελέσμασι συμφωνία. Καὶ πράγματι ὁ Σωκράτης ἀντεπεξῆλθε διὰ τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ ἀρχῶν φυνερῶς κατὰ τοῦ καθεστῶτος τύπου τῆς πολιτείας. Αὐτὸς μὲν ἀνεγνώριζε πληρέστατα τὰς πρὸς τὴν πολιτείαν ὑποχρεώσεις τοῦ πολίτου, συνεθούλευε τοὺς φίλους, οὓς ὑπελάμβανεν ἴκκνούς, νὰ ἀφοσιωθῶσιν εἰς τὸ πράττειν τὰ πολιτικά· διὶ δὲ ἀδόρους νεανίας ἀπέτρεπεν ἀπὸ προώρου ἐμφάνισες αὐτῶν εἰς τὴν πολιτικὴν κονίστραν, τοῦτο δύναται κατὰ τὰς ἀρχαίκας Ἑλληνικὰς σκέψεις νὰ θεωρῇθῇ ὡς ὑπηρεσία. 'Αλλ' ἡ ἀρχὴ, διὶ ὁ ἀνθρωπὸς ὄφείλει πρῶτον περὶ ἑαυτοῦ νὰ φροντίσῃ, πρῶτον περὶ τῆς ἴδιας ἡθικῆς βελτιώσεως νὰ μεριμνήσῃ πρὸν νὰ ἀσχοληθῇ ὑπὲρ ὄλλων καὶ ὑπὲρ τῶν κοινῶν πραγμάτων, ἡ πεποίθησις διὶ πολιτικὴ δρᾶσις οὐ μόνον ἀλλοτρία τῆς ἑκυτοῦ ἀποστολῆς ἦτο, ἀλλὰ καὶ παντὶ γρηστῷ πολίτῃ καθύσλου ἐν τῇ τότε καθεστώσῃ πολιτείᾳ ἀδύνατος, ἡ πρὸς τὰ ἔσω στροφὴ τῆς δικαιοίας αὐτοῦ, ἡ ἀποίτησις τῆς αὐτογνωσίας, τῆς ἡθικῆς γνώσεως, τῆς καθ' ἑκυτὸν ἐργασίας, τοῦ πράττειν τὰ ἑκυτοῦ, πάντα ταῦτα ἥγον ἀναγκαῖως εἰς ἔξαδυνάτισιν τῆς πρὸς πολιτικὴν δρᾶσιν ὅμητος ἑκυτοῦ καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ἥγον εἰς τὴν πεποίθησιν, διὶ θὰ μὲν ἡθικὴ τελείωσις ἐνὸς ἐκάστου ὑπάρχει τὸ πρῶτον καὶ κύριον, ἡ δὲ ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ἐνέργεια, ἡτὶς κατὰ τὰς ἀρχαίκας δόξας ὑπελαμβάνετο τὸ ὕψιστον καὶ πρώτιστον τοῦ πολίτου καθῆκον, δευτερεύον τι μόνον καὶ ἐξηρτημένον. Εἰ καὶ μὴ ἡρνεῖτο τοὺς τῆς πόλεως θεοὺς ὁ Σωκράτης, ἡ περὶ αὐτῶν ὅμως θεωρία αὐτοῦ ἐδύνκτο νὰ καταστῇ πολὺ ἐπικίνδυνος εἰς τὴν πολυθεϊκὴν πίστιν, ὡς τοῦτο ἐδείχθη παρὰ τῷ Ἀντισθένει, εὐθὺς ὡς ἡ Σωκρατικὴ ἀποίτησις τῆς γνώσεως ἀνεπτύχθη κατὰ τὴν

(¹) II λ. ἀ τ 'Απολ. 29c κ. ἐρ.

λογικήν αύτής θεωρούσην καὶ ἔπειθην τὸν πόλεμον τὸν διαδημένον τουτούς ἡ τουτότερη θρησκευτικὴ διάστιξ ἔγινεται. Οὐραῖς ἔγει τὸ πρᾶγμα καὶ ὡς πρὸς τὸ δικαίον τηναῦτην. Διότι τότε δὲ γραπτῶν λαρυθενόμενον ἴστρεται ἐπὶ τῷ ἑδάφῳ τῆς Βιλιμπίτιας ἡρησίεις, ἀλλ' ὡς ἐπιτερπον μαντεῖα ματαρίζεται τὸν χώρον εἰς τὸ ὑποκείμενον, ἀντὶ νῦν ἔξαρτησης κύριον ἂπεις ἐπιτερπον τηναῦτην. Ήτοσον διατάξεις ἐπιτίθεται ἡτοι τούτη ἐν γένετι, ἵνα τὸ τραπέζιον ἡτοι τὸ μόνον οἰκητικόν σχῆμα καὶ πολιτικόν ἡλίκιον τοῦτο τὸ γένος εδίνεται ἄλλοι ν' ἐπιφύλασσον τὸν περιβάτην τοῦ τριταρίφου κατὰ τούτον τούτον, ὅπους ἐπὶ ζευγρίᾳ τοῦτος ἐπιτερπεται καὶ ἐπιρρενέτου συντιθέμεται νῦν φρεσογλείσιον τοῦτο ιδίου πήματος καὶ ἐπιμένως νῦν οἰκητικόν τοῦτο τὸν θεῖον ἔργον τοῦτο εἰς τοὺς θεοὺς πίστιν, προντὶ δῆλον. Πρεστὶ μὲν διηρέψθησαν νῦν μὲν πεπονημένην ἔστι οἱ Σωκράτεις ἐν πολι τούτοις ἄλλοι διακυρ, ὅπους μέλισσαι ἐγενέτη πρόδρομος καὶ θερέτικὴ τῆς καθίθησεν μήτερα πάρα πολλοῦ θεούς· ἄλλ' ὁ περιδεγέρανος τῆς προτιθέμενης τοῦ ἔργου τούτου τοῦτον πεπονθεὶς δὲν ἐδίνεται ν' ἐπιφύλασσης κύριον τὸ οὔτον τούτον, διακυρ, καὶ τὸ ἐπὶ τῶν προτιθέμενων τούτοις ἐδραγμένον πολιτεύεται δὴν ἐδίνεται ν' ἐπέγειται τὴν θεοπράτην τοῦτον.

"Ἄν οἱ Σωκράτεις ἐδίδισκε, μὴ τελείωσε τὸ Σωκράτη τοῦ Αιγαίου, ἄλλ' ἐν Ἀθήναις ἐπὶ τῆς Μεγάληνομορέγρη τριπάτη, οὐδὲ φίσασθαι δύος φροντὶς τὴν οἰκητικόν τοῦ δικαιολόγου τῆς προτιθέμενης πολιτικῆς πεπονημέσιος, τῷ οἴκῳ τῷ Σωκράτεις, καὶ ν' ἐπέγειται ἐδίνετο· πρὸς τὸν τρίτον ξέρε τούτον τοῦ δικαιολόγου τοιούτου τοῦ, ἵνα οἱ κότινοι ἄλλοι τρίτοι τοῦ δικαιολόγου εἰστήσῃς μὲν πολιτεύεσθαι καὶ οὐδὲν εἰς τὸ δικαιολόγον καὶ οὐδὲν τὸν δικαιολόγον εἰς τὴν ἀπαγγέλευσιν τῶν δικαιολόγων, μὲν ἐπέγειται οἱ Σωκράτεις, δέν τοι δινυκτὸν νῦν μὴ οἰκητικῆς κύριος θεῖος τούτος. Τοτε τρίτης ἀρχῆς θύμην δέπο τῆς περὶ δικαιολόγου καὶ πολιτικῆς θεούς τοῦ ἔργου τοῦ Ελλήνων, δέν διηρέψθησαν νῦν οἰκητικῶν ἄλλων τὴν οἰκητικόν τοῦ Σωκράτους.

"Ολῶς διάδρομον ζήτημα ἔστιν, ἐν τοῖς τοῦ Αιγαίου εἶχον διατίθεται πρὸς τουτότερην πρίσιν. "Ἄν οἱ Σωκράτεις θεοφύλετο οἰκητοὺς χρόνους τοῦ Μιλτιάδου καὶ τοῦ Λαριστείδου καὶ οἰκητικάζετο,

§ 36. Η ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΚΑΙ Η ΚΑΤΑΔΙΚΗ ΤΟΥ ΣΟΚΡΑΤΟΥΣ 465

ἀπὸ μὲν τῶν ἡμετέρων δοξασιῶν κρίνων τις τὴν ἀπόφοιτιν θὰ εὕρισκεν αὐτὴν ἀνχρησιβόλως καὶ τότε ἀδικον, κατὰ τὴν γνώμην δμως τῶν τότε χρύγων θὰ ἐθεωρεῖτο αὔτη ὡς ἐπιτρεπομένη ἀκυντική τῆς καθεστώσης ἥθικής κατὰ τοῦ εἰσορμῶντος νεωτερισμοῦ. 'Αλλ' ἐν τῇ μετά τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον περισδῷ δὲν ἐπετρέπετο τοιαύτη ἀπόφοιτις. Ποῦ ὑπῆρχε τότε ἡ ἥθικότης ἐκείνη, ἵς πρόμαχοι ἥθελον νὰ γένωνται ὁ Ἀνυτος καὶ ὁ Μέλητος; Μὴ δὲν ἦσαν πρὸ πολλοῦ ἥδη πᾶσαι αἱ σχέσεις, αἱ δοξασίαι καὶ οἱ τρόποι τοῦ βίου πεπληρωμένοι ὑποκειμενικοῦ πνεύματος πολλῷ ἐπικινδυνοτέρου ἢ ὅτι ἡτο τὸ τοῦ Σωκράτους; 'Αυτὶ τῶν μεγάλων πολιτικῶν ὑπῆρχον νῦν δημιαγωγοὶ καὶ ὀλιγαρχικοὶ ἐν πᾶσι μὲν ἀπ' ἀλλήλων διστάμενοι καὶ πολεμοῦντες ἀλλήλοις, συμφωνοῦντες δὲ πρὸς ἀλλήλους κατὰ τὴν ἀλόγιστον φιλαρχίαν καὶ τὰς μηχανορραφίας. Πάντες οἱ πεπαιδευμένοι τῶν χρόνων ἐκείνων ἤσαν μαθηταὶ τοῦ Σιφιστικοῦ διαφωτισμοῦ, δοτικοὶ παντάπασι διέφθειρε τὴν πίστιν καὶ τὰ ἥθη τῶν πατέρων. 'Απὸ μιᾶς ἥδη γενεᾶς συνειθίσθησαν ἐν τῇ ἐννοίᾳ, ὅτι οἱ νόμοι εἰσὶ θεσμοὶ αὐθικίρετοι καὶ ὅτι τὸ φυσικὸν δίκαιον διάφορόν ἐστι τοῦ θεοῦ. Τὶ ἐγένετο ἡ ἀρχαία ἀγωγή, ὅτε ὁ Ἀριστοφάνης τὸ μὲν γέλων, τὸ δὲ ἐν ἀθυμίᾳ ὀνόμαζε τοὺς ἀκροατὰς αὐτοῦ πάντας παραβάτας τῶν γαμικῶν αὐτῶν καθηκόντων (¹); Ποῦ ὑπῆρχε τι ἐκ τῆς ἀρχαίας εὑσεβείας, ὅτε τοῦ Εὑριπίδου οἱ σκεπτικοὶ στίχοι ὑπῆρχον ἐν τῇ γλώσσῃ πάντων, ὅτε κατ' ἔτος ἐκ νέου ἔχειροχρότουν τὰς φαιδρὰς ἐπινοίας, δι' ὃν ὁ Ἀριστοφάνης καὶ ἄλλοι κωμικοὶ κατέκρημνιζον τοὺς κατοίκους τοῦ Ὀλύμπου, ὅτε οἱ ἐλεύθεροι προκαταλήψεων ἀνδρες παρεπομοῦτο, ὅτι φόβος θεοῦ, ἐμπιστοσύνη καὶ πίστις ἔξηφανίσθησαν, ὅτε αἱ περὶ μελλούσης ἀνταποδόσεως δόξαι ὑπὸ πάντων καταγελῶντο ὡς μῦθοι; Τὴν κατάστασιν ταύτην δὲν ἐδημούρησεν ὁ Σωκράτης, ἀλλ' εὗρεν, εἰς βάρος δ' αὐτοῦ δύνατοι νὰ καταλογισθῇ τοῦτο μόνον, ὅτι συνεφώνησε πρὸς τὸ πνεῦμα τῶν χρόνων αὐτοῦ, ἵνα ἀναμορφώσῃ αὐτὸ ἐξ ἐξιτοῦ ἀντὶ νὰ ποιήσηται τὴν ἀνωφελῆ καὶ διάστροφον ἀπόπειραν τῆς ἐπιστροφῆς εἰς ἀνεπιστρεπτὴ παρελθοῦσαν μόρφωσιν. 'Ητο δραματιμοφανὲς ἀμάρτημα τῶν ἔχθρῶν αὐτοῦ, ὅτι κατέστησαν αὐτὸν ἔνοχον τῆς καταπτώσεως τῶν ἥθων καὶ τῆς θρησκείας, ἐν ᾧ αὐτὸς προσεπάθει νὰ διευθύνῃ αὐτὰ

(¹) Ναφ. 1083. Ἰππεῖσι 1384.

πρὸς τὴν μόνην ὁρίζην ὁδόν. Περιέπιπτον εἰς παχυψλωτάτην αὐτοπό-
την ὑπολαμβάνοντες ἐσυτοὺς ὡς ὄχιδρας τῶν παλαιῶν χρηστῶν
χρόνων.

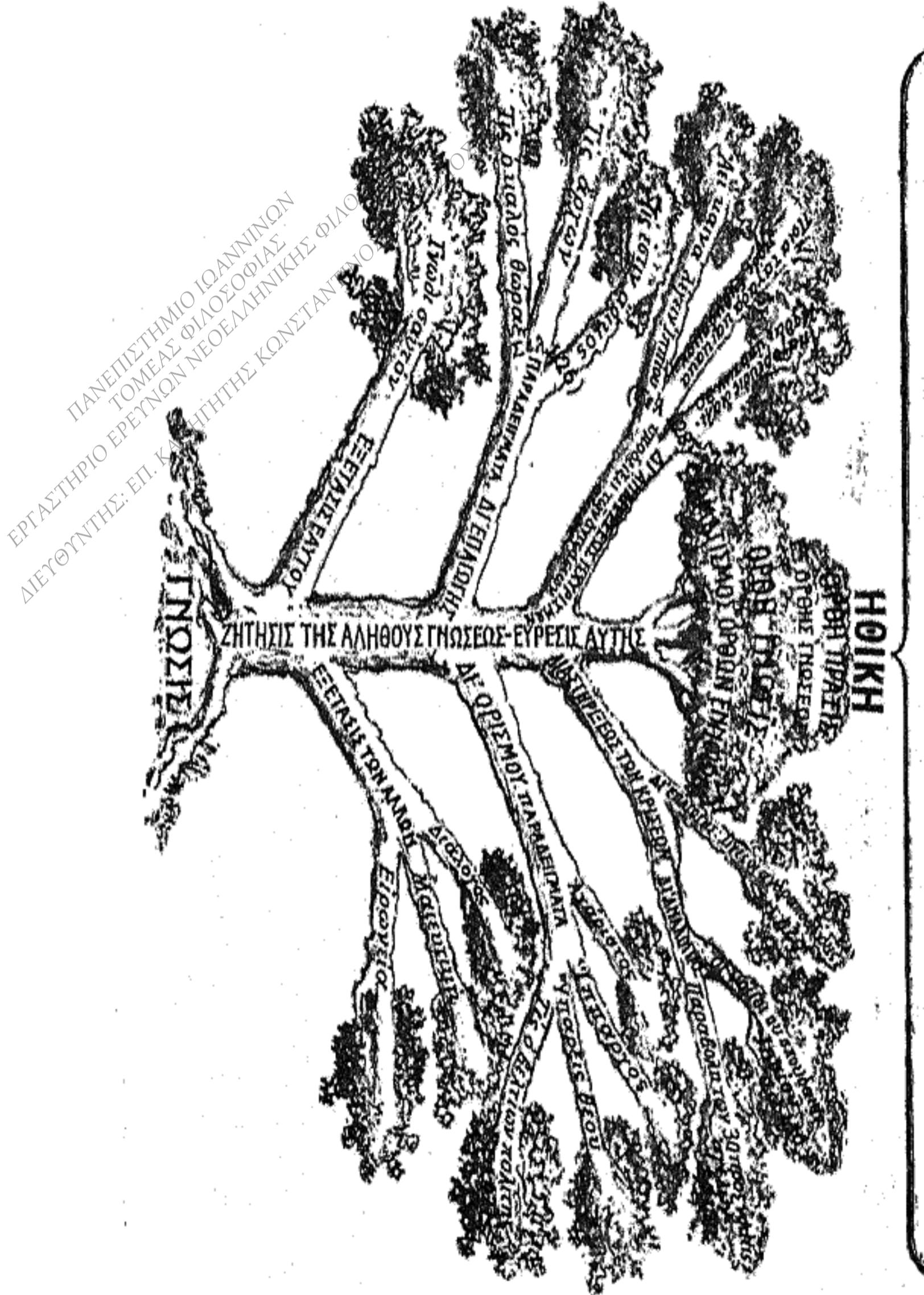
Κατὰ τὰς ὥμετέρας καθίκρας περὶ διακίου ἐνοίκια; ἢ αὐτοδίκη
τοῦ Σωκράτους επτὸν οὐ μόνον ἀδίκημα βιού, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ μέ-
τρον τῶν χρύσων, οὐδὲ ἐγένετο, ἐξεταχθεῖν παρίσταται ὡς φω-
νῆν ἀφεις πολιτικής ἀναγρονισμός, ἐν τῶν ἀτυχῶν ἐξείνων μέτρων,
διὸ τὸν ἢ πολιτικὴν τῆς ὀνορθώσεως ἐν παντὶ χρόνῳ καθίστηται κατά-
δηλον τὴν ἐσυτῆς ἀνικανότητα καὶ τὴν ὀμβλυωπίαν. Τὸ παλαιὸν
δὲν ἔχει δυνατόν νὰ κρατηθῇ πλέον. Ή ἐν τῇ δικαιίᾳ τοῦ Ἑλληνι-
κοῦ λαοῦ ἐπελθοῦσα ἀνατροπή δὲν ἔτοι ἔργον τοῦ Σωκράτους, ἀλλὰ
τῶν χρόνων αὐτοῦ.

Τυμωρήσας δὲ δι' αὐτὴν τὸν Σωκράτην ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων
κατεδίκασεν ἐκυτίν, διέπρεψε τὸ ἀδίκημα νὰ τυμωρήσῃ ἐν τῷ ἕπερ
πάντες ἡσκεν ὑπεύθυνοι ἐνώπιον τῆς Ἰστορίας. Διὸ τοῦτο εἰς οὐδὲν
ἀφέλητεν ἢ αὐτοδίκη αὕτη. Τὸ πνεῦμα τοῦ νεωτερισμοῦ ὑπεδυκαλί-
σθη ἔτι μᾶλλον. Ή τραγικὴ εἰρωνεία ἐν τῇ τούχῃ τοῦ φιλοσόφου
ἔστιν, ὅτι ἐντυπεῖται ὡς ἀνακριθεῖται, ἡστις τυγχάνει ὃν ὡς ἀληθής συν-
τηρητικός, καταδιώκεται ἐν δυρήστι τέλοτειν; τινος καὶ φυντα-
στικῆς ὀνορθώσεως, ὅτι ἐπομένως οἱ Ἀθηναίοι ἐν τῷ Σωκράτει κατέ-
γνωσκεν ἐκυτόν θάνατον καὶ ὅτι ἀληθής εἰπεῖν ὡς Σωκράτης τυμωρεῖ-
ται ὑπό τυνος τὴν ὀνόρθωσιν τῶν ὑθῶν καὶ τῆς πίστεως ἐπιδιωκού-
στης μερίδιος οὐχὶ διὸ τὴν κατάλυσιν αὔτην, ἀλλὰ διὸ τὰς πρωτη-
ούσιας αὐτοῦ ὑπέρ αὐτῆς ταύτης τῆς ὀνορθώσεως

"Οπως τὸ σύνολον ὁρίστις κρίνωμεν, ὀφείλομεν νὰ ἐνθυμάψεθε ὅτι
ὁ Σωκράτης δι' ἐλαχίστην πλειονοφηφίζει κατεδίκασθη. Ὅτι κατὰ
πάντα τὸ φαινόμενον εἴς αὐτοῦ ἐξηρτήσθη ἡ ἀθώωσις αὐτοῦ καὶ ὅτι
ἀντὶ τοῦ Θεούτου ἀναμφιβολίως δι' ἀλληγορίας μικροτέρας ζημίας οὐκ ἐγ-
μοῦτο, διὸ μὴ ἐνεργεῖτο πρὸς τοὺς δικαιοτέρους αὐτοῦ μετὰ προκλη-
τικῆς ὑπερηφρνίας. Λί περιπτώσεις αὕται πρέπει διεττῶς νὰ προφυ-
λάξωσιν ἡμᾶς νὸ μὴ Θεωρήσωμεν τὸν θάνατον τοῦ φιλοσόφου ὡς τὸ
ἄφυκτον ἀποτέλεσμα τῆς ἀπομικρύνσεως αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ πνεύματος
τοῦ ἔθνους. Λί περιπτώσεις αὕται δὲν χρησιμεύσουται μόνον νὰ παρα-
στήσωσι μετοιωτέρους τὴν εὐθύνην τῶν Ἀθηναίων καὶ μέρος αὐτῆς
ν' ἀποδίσωσιν αὕτῳ τῷ κατηγορουμένῳ, ἀλλὰ δεικνύουσιν ἡμῖν προ-

σέτι ὅτι ὅλως τυχαῖα καὶ ἀπὸ τοῦ χαρακτήρος τῆς Σωκρατικῆς διδασκαλίας ἀνεξάρτητα πρόγραμματος ἔσχον μεγάλην ῥοπὴν πρὸς τὸ τελεκόν ἀποτέλεσμα. Ὁ φιλόσοφος ἦλθεν ὅντας εἰς ἀντίθεσιν σπουδαίαν πρὸς τὰ φρονήματα καὶ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς, ἀλλὰ κατὰ τὴν τότε κατάστασιν τοῦ δημοσίου φρονήματος ἐν Ἀθήναις θέντο ἂνδρικη γένη ἔλθῃ εἰς ῥῆξιν τούτου. Ἐνεκκαὶ πρὸς τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ. "Ἄν δὲ ἡ μετὰ τὴν ἔξωσιν τῶν Τριάκουντα πολιτικὴ μεταβολὴ προυκάλεσε τὴν κατ' αὐτοῦ ἐπίθεσιν, ἡ πεποιθήσις βιώσει περὶ τῆς ἐνοχῆς αὐτοῦ δὲν ὑπῆρχε τόσον γενική, ὥστε νὰ καταστῆσῃ αὐτῷ ἀδύνατον τὴν ἀποφυγὴν τῆς εἰς θάνατον καταδίκης. Πρὸς δόξαν ἔμως τοῦ Σωκράτους καὶ ὑπέρ τοῦ ἔργου αὐτοῦ ὑπῆρξε μέγιστη εὐτύχημα, ὅτι δὲν συνέβη τοῦτο. Ὅτι ὁ Σωκράτης μετὰ τὴν καταδίκην αὐτοῦ ἐξέφρασε μετὰ πεποιθήσεως εὐσεβοῦς ὅν δρός, ὅτι βέλτιον αὐτῷ ἦτο νὰ ἀποθάνῃ, ἀπεδείχθη πληρέστατα ἀληθεῖς ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ. Η εἰκὼν τοῦ θυγάτορος Σωκράτους παρέσχε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἐν ὑψίστῳ βαθμῷ ὅτι περέχει καὶ ἡμῖν ἔτι μετὰ χιλιετηρίδας. Παρέσχε μαρτύριον σαφέστατον περὶ τοῦ μεγαλείου τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας, περὶ τῆς δυνάμεως τῆς φιλοσοφίας, περὶ τοῦ ἀκατακινήτου ψυχῆς εὐσεβοῦς, ὅγνης, ἐπικναπκυριαμένης ἐπὶ τῶν διαινγῶν αὐτῆς ἔγγοιῶν καὶ πεποιθήσεων.

Κατέστη αὐτοῖς ὁ πολικὸς δοστὴρ τοῦ ἑσωτερικοῦ αὐτῶν βίου ἐν δηλητικῇ τῇ λαμπτηδόνι, ἐν ᾧ διεσώθη καὶ ἡμῖν διὸ τῆς ἀριστοτέχνιδος χειρὸς τοῦ Πλάτωνος. Ὁ θαυμασμὸς πρὸς τὸν διδάσκαλον, ὁ ζῆλος, ἡ ἀφοσίωσις εἰς τὴν φιλοσοφίαν αὐτοῦ ἀνεφλέγθη εἰς ἐνθουσιασμόν. Διὸ τοῦ θανάτου τοῦ Σωκράτους ἔλαβεν ὁ βίος καὶ οἱ λόγοι αὐτοῦ τὴν σφραγίδαν ὑψηλοτέροις ἀληθείαις. Η ὑψηλὴ ἡρεμία, ἡ μακρίς φυιδρότης, μετ' ἡς ἐπορεύετο πρὸς τὸν θάνατον, ἦτο ἡ πραγματικὴ ἐπιβεβάιωσις τῶν πεποιθήσεων αὐτοῦ, ἡ ὑψίστη ἔξαρσις βίου μακροῦ τῇ ἐπιστήμῃ καὶ τῇ ἀρετῇ ἀφιερωμένου. Τὸ περιεχόμενον τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ δὲν ηὔξηθη διὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλ' ἡ δρᾶσις αὐτῆς ἐνισχύθη ἀπείρως· καὶ ἀφ' οὗ ζῶν διέσπειρε γόνιμα σπέρματα ὡς οὐδεὶς ἄλλος φιλόσοφος πρὸ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτόν, ὁ θάνατος αὐτοῦ ἐπενήργησεν ἴσχυρότατον, ἵνα τὰ περιμέτρα ταῦτα ἀναβλαστήσωσι ζωῆρὸς ἐν ταῖς Σωκρατικαῖς Σχολαῖς.

E.Y.ΔΙΛΣΚ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

1. Σκοπὸς τῆς φιλοσοφίας ἐστὶν οὐχὶ τῆς φύσεως ἀλλὰ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἢ ἔξετασις.
2. Πρὸς τὴν ἡθικὴν οὐδὲν ἀναγκαιότερον τῆς αὐτογνωσίας. — **Γνῶθι σαύτον·**
3. 'Ρίζα πάσης μὲν ὀρθῆς πρᾶξεως ἢ γνῶσις, πάσης δ' ἀρετίας ἢ ἀγνοίας.'
4. 'Η ἀρετὴ ἐστὶ γνῶσις· οἷον ἀνδρεία, εὐσέβεια, δικαιοσύνη. σωφροσύνη όλη. εἰσὶ φρονήσεις, ἐπιστῆμαι.

Αλλὰ τίνας πράγματος γνῶσις ἐστὶν ἢ ἀρετὴ;
Γνῶσις τοῦ ἀγαθοῦ, ἀγαθὸν δ' ἐστὶ τὸ ὕφελιμον, τὸ δὲ πάντων ὕφελιμώτατον ἢ ἀνάπτυξις καὶ τελείωσις τῆς φρονήσεως.

'Η ἀρετὴ ἄγεια τῆς ψυχῆς, ἢ κακὰ νόσος αὐτῆς.
Πρὸς δὲ τὴν τελείωσιν ταῦτην ἀγουστινότητα.

α'. 'Ανεξαρτητία τοῦ ἀνθρώπου διὰ τοῦ περιορισμοῦ τῶν ἀναγκῶν καὶ ἐπιθυμιῶν, δι' ἐγκρατείας καὶ σκληραγωγίας.

— Ψυχικὴ ἐλευθερία.

1. τῆς φιλίας
2. τοῦ οἶκου (φύσις τῆς γυναικός—
Σπουδαιότης αὐτῆς — Διὰ τὰς ἑλλεί-
ψεις αὐτῆς εὑθύνεται ὁ ἀνήρ)
3. τῆς πολιτείας ('Αξία τῆς πο-
λιτείας—Νέα πολιτική ἀρχή : 'Α-
ριστοκρατία τῆς διανοίας).
4. Τιμὴ πρὸς τὰς βιοποριστικὰς τέχνας (ἔργον οὐδὲν ὄνειδος, ἀεργίη
δὲ τόνειδος).
5. Οὐδέποτε δρθῶς ἔγει οὔτε τὸ ἀδικεῖν οὔτε τὸ ἀνταδικεῖν οὔτε
τὸ κακῶς πάσχοντας ἀμύνεσθαι ἀντιδρῶντας κακῶς.
6. Πλειστὸν τῆς φύσις ἐπ' ὕφελίᾳ τοῦ ἀνθρώπου ἐστί. — **Τελολογία.**
7. Πλειστὸν τῆς φύσις ἐπ' ὕφελίᾳ τοῦ ἀνθρώπου ἐστί. — **Τελολογία.**
8. Θεωρία Σωκράτους περὶ
φύσεως

1. Σκοπιμότης τῶν δυτῶν
2. "Υπάρχεις Θεοῦ — "Εγγοία αὐτοῦ.
3. 'Εξήγησις τῶν ιδιοτήτων τοῦ Θεοῦ ἐξ ἀναλογίας πρὸς τὴν ψυ-
χὴν τοῦ ἀνθρώπου.
4. Μαντική.
5. 'Η πρὸς τὸν Θεόν τιμὴ.
6. 'Η ψυχὴ, ἀθανασία αὐτῆς.

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΣΤΑΝΗΣ ΚΟΡΕΤΑΝΗΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΣΤΑΝΗΣ ΚΟΡΕΤΑΝΗΣ

Μελετήματα περὶ Σωκράτους.

Ιδίην τὸν ἐν § 7 ὑπὲ τὴν ἐπιγραφὴν «Νεώτερα βιοθήματα» καὶ τὸν ἐν §§ 33. 34. 35 καὶ 36 μνημονεύσαντιν συγγραφέον περὶ Σωκράτους ἐπργματεύθησαν καὶ πολλοὶ ἄλλοι, τὸν τὰς συγγραφὰς εὑρίσκει ὁ βοηθός τους Ἰναγεγραμμένας ἐν Beberweys-Heinze-Grundriss d. Gesch. d. Philosophie, I. Theil, 9^η Aufl. σελ. 121—124. «Ενταῦθι ἵνα γράψων ρένον τάξεις».

Sig. Fr. Dressig, Epistola de Socrate justo damnato. Lips. 1738. (Ο συγγραφέος ἴσχυρίζεται ὅτι ὁ Σωκράτες ὡς πολέμιος τῆς νορίμως ὄριστημένης δημοκρατίας ἀκαίος κατεδικάσθη).

Joh. Lutze, Oratio de Socrate cive. Lugd. Bat. 1795. Ήβδ. Lectiones Atticae : De διγαμίᾳ Socratis. Lugd. Bat. 1809. (ἔνθα ὁ συγγραφέος διεκύνει ὅτι τὴν πηγὴν τῶν περὶ τοῦ Σωκράτους εἰδήσεων ἔθελοτεν ἡ διηγένεια τῶν Ηεριπατητικῶν πρὸς τοὺς Ηλληνοτικούς).

Moses Mendelssohn, Leben und Charakter des Sokrates (ἢ εἰσαγωγὴ εἰς τὸν «Φαττωγὸν αὐτοῦ», Berlin 1764.)

W. Süvern, über Aristophanes' Wolken. Berlin 1826.

(Κατὰ τὸν Süveru ἡ Ἀριστοφάνης συνέγει τὸν Σωκράτερο μετὰ τοῦ Σοκράτους).

C. F. Hermann, De Socratis magistris et disciplina juvenili. Marb. 1837.

Τοῦ αὐτοῦ, *De Socratis accusatoribus.* Götting. 1854.

Ph. Gnil. van Heusde, Characterismi principium philosophorum veterum, Socratis, Platonis, Aristotelis. Amstelod. 1839. Ο αὐτὸς πρωτηνετεῖ περὶ κοσμοπολιτισμοῦ Σωκράτους, περὶ Ξανθίππης, περὶ τῶν Νερζλῶν τοῦ Ἀριστοφάνους ἐν : *Verslagen en Med. der K. Akad. van W.* IV, 3, 1859, ἱδὲ κρίσιν περὶ αὐτοῦ ἐν *Philologus* XVI, σελ. 383 καὶ 506.

Ernst von Lasulz, Σωκράτους βίος, διδασκαλία καὶ θίνατος ἐκ τοῦ Φερυνικοῦ ὑπὸ Δ. Γ. Μαστράτου, ἐν Κονσταντινούπολει 1875.

A. Chaignet, La vie de Socrate, Paris 1868.

E. Alberti, Sokrates, ein Versuch über ihn nach den Quellen, Götting. 1869.

Antonio Labriola, La dottrina di Socrate secondo Senofonte, Platone, Aristotele. Napoli 1874. Ήροίνος ἡ Labriola πρὸς ἔξτηντα τῷ Σωκράτειος φιλοσοφίας προσέλαβεν ἐν ταῖς ἐργάσιαις αὐτοῦ καὶ τὰ κατηγορικά καὶ σίκενομα καὶ ζητήματα.

T. Wildauer, Die Psychologie des Willens bei Sokr. Plat. u. Aristot. I. Th : *Sokrates' Lehre vom Willen.* Innsbruck 1877.

Ed. Zeller, Zur Ehrenrettung der Xanthippe. Vorträge u. Abhandlungen. Erste Sammlung, 2^η Aufl. σελ. 56. Μετάφρασις Τελλίνεντη ἐν τῷ

τοῦ Συλλόγου τῶν Μεχροσικτῶν «Ἀνατολῆς» περιοδικῷ «Ξενοράνται» ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Ἄνγος περὶ τῆς τιμῆς τῆς Ξενθίππης» τόμ. Α'. σελ. 413 κ. ἔφ.

Phil. Jak. Ditzos, Die epagogische oder inductorische Methode des Sokrates u. Begriff, G—Pr. Köln 1864.

M. Carrière, Sokr. u. Seine Stellung in der Gesch. des menschlichen Geistes. Westermanns Monatsh. 1864. N. 92.

P. Montée, La Philosophie de Sokrate. Arras 1869.

J. Werner, Die philosophie des Sokrates. Progr. Frankfurt am M. 1880.

M. Guggenheim, Die Lehre vom apriorischen Wissen in ihrer Bedeutung für die Entwicklung d. Ethik u. d. Erkenntnisstheorie in der Sokratisch-Platonischen Philosophie. Berlin 1885.

Τοῦ αὐτοῦ Zur Geschichte des Inductions begriffs, Zeitschr. für Völkerpsychologie τόμ. 17. 1887, σελ. 52—61.

M. Heinze, Der Eudämonismus in der griech. Philosophie ἐν καφ. 6 περὶ τῆς ἡθικῆς τοῦ Σωκράτους.

Sig. Bibbing, über das Verhältniss zwischen den xenophontischen und den platonischen Berichten über die Persönlichkeit und die Lehre des Sokrates, zugleich eine Darstellung der Hauptpunkte der sokratischen Lehre. Upsala 1870.

M. Schanz, Einleitung zu ausgw. Dialozen Platos, 3. Apologia. Leipzig 1893.

H. Buermann, Das legitime Concubinat der Athener u. d. vermeintliche Bigamie des Sokrates. Jahrbüch. f. class. Philol. 9. Supplementband, 1877—1878. Τοῦτον ἀνήρεσεν ὁ *Rud. Zimmermann*, De nothorum Athenis condicione, Mederici 1886.

Γεωργίου Μιστριώτου, Ηλίτινος ἀπολογία Σωκράτους, ἐκδοθεῖσα μετὰ σχολίων, ἔκδ. Β' Ἀθήνησι 1889. Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Ἀπολογίαν σελ. 9—63.

A. Döring, Die Lehre des Sokrates als sociales Reformsystem. München 1896.

Ο Δ. ὡς πηγὴν μεταχειρίζεται χρίως τὰ 'Ἀπομνημονεύματα τοῦ Ξενοφῶντος, ὡς χωριστίτην δ' ἔννοιαν τοῦ Σωκράτους θεωρεῖ τὴν κοινωνικὴν ἀναμερράσιν διὰ τῆς ἀρετῆς τῶν κυβερνώντων.

Edm. Pfleiderer, Sokr. Plato u. ihre Schüler. Tübingen 1896.

Rich. Kralik, Sokr. nach d. Ueberlieferungen seiner Schule. Wien 1899.

G. Piat. Socrate, Paris 1900.

Rud. Pöhlmann, Sokr. u. sein Volk. Histor. Biblioth. VIII. München u. Leipzig 1899.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΖΑΝΙΔΗΣ

E.Y.A της Κ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006